

УДК 351.86

М. М. Любецька,
здобувач, Хмельницький університет управління та права

АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ, ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ (ОСІБ), ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

М. Liubetska,
Candidate for a degree of Khmelnytskyi university of management and law

ANALYSIS OF EXTERNAL EXPERIENCE TO PROVIDE SOCIAL SERVICES, IMPLEMENTING THE SOCIAL SUPPLY OF FAMILIES (PERSONS) WHICH ARE EXPERIENCED IN LIFE CONDITIONS OF LIVING

У статті висвітлено зарубіжний досвід становлення, організації та правового забезпечення системи соціального захисту. Головну увагу зосереджено на особливостях соціального захисту сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах у країнах Європи та США. Зазначено, що в умовах реформування системи державного управління та соціального захисту населення, особливої уваги набуває питання вивчення та аналізу зарубіжного досвіду з метою вдосконалення системи надання соціальних послуг в Україні. Здійснено аналіз, систематизацію, порівняння, узагальнення та зіставлення наукових поглядів щодо адміністративно-правового регулювання соціального обслуговування та контролю в зарубіжних країнах. Наголошено, що зміни у суспільстві змушують вести пошуки ефективних механізмів надання комплексної соціальної допомоги сім'ям (особам), залежно від індивідуальних потреб і ресурсів. З цією метою охарактеризовано досвід розвинених країн, таких як Франція, Німеччина, Великобританія, Італія та США. Доведено, що в розвинених країнах світу соціальна сфера є одним із пріоритетних напрямків державної політики, важливим проявом якої виступає надання громадянам, які потребують соціальної підтримки, найбільшого сприяння та забезпечення соціальними послугами. Узагальнено закордонний досвід надання соціальних послуг, який варто враховувати для подальшого вдосконалення інституту соціальних послуг в Україні.

The article deals with the foreign experience of formation, organization and legal support of social protection systems. The main focus is on the peculiarities of social protection of families (individuals) who are in difficult living conditions in Europe and the USA. It is noted that in the conditions of reforming the system of public administration and social protection of the population, the issue of studying and analyzing foreign experience with the purpose of improving the system of provision of social services in Ukraine is becoming more acute. The analysis, systematization, comparison, generalization and comparison of scientific views on the administrative and legal regulation of social services and control in foreign countries is carried out. It is stressed that changes in the society force the search for effective mechanisms for providing comprehensive social assistance to families (individuals), depending on individual needs and resources. For this purpose, experience of developed countries such as France, Germany, Great Britain, Italy and the United States has been characterized. It is proved that in the developed countries of the world the social sphere is one of the priority directions of the state policy, the important manifestation of which is the provision of the citizens who need social support, the greatest assistance and provision of social services. The foreign experience of providing social services is summarized, which should be taken into account for the further improvement of the Institute of Social Services in Ukraine.

Ключові слова: зарубіжний досвід надання соціальних послуг, сім'я (особа), яка перебуває у складних життєвих обставинах, соціальні послуги.

Key words: foreign experience in providing social services, family (person) in difficult living conditions, social services.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах суспільно-політичної та економічної нестабільності в Україні сім'я зазнає істотних змін, що впливають на її нормальне та повноцінне функціонування.

До актуальних проблем, з якими зустрічається сучасна українська сім'я, належать: збільшення кількості розлучень, падіння престижу традиційного шлюбу, суперечність між чоловічою і жіночою ролями в сім'ї, між

ролями професійними і сімейними, незабезпеченість, безробіття, низька згуртованість сімейної групи, послаблення зв'язків із старшим поколінням, масова бездітність чи малодітність, народження дітей поза шлюбом, зниження виховного й соціалізуючого потенціалу [1, с. 11].

Забезпечення соціальної безпеки та гарантування надання соціальних послуг сім'ям (особам), що потребують підтримки, є однією з ключових завдань соціальної політики, важливим фактором успішного розвитку будь-якої країни. Власне така безпека являє собою стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, сім'ї та суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз. Її об'єктами є всі основні елементи соціальної системи забезпечення якості та рівня життя, регульовані загальнодержавною соціальною політикою. Світовий досвід вказує на те, що без активної регулюючої ролі держави не може бути ефективної, соціально орієнтованої ринкової економіки та дієвості забезпечення соціальної безпеки країни. Зважаючи на це актуальним є здійснення аналізу зарубіжного досвіду щодо надання соціальних послуг, соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

До розгляду деяких аспектів соціального захисту населення розвинених країн зверталися вітчизняні та зарубіжні науковці, такі як: В. Антропов, М. Кашуба, Р. Корнюшина, Л. Смола, В. Чепінога, Г. Еспін, Андерсен, А. Розеншон та ін., зокрема увага в їх роботах приділялася соціальній політиці у сфері соціального захисту населення.

Однак зазначена проблематика щодо аналізу зарубіжного досвіду здійснення соціальної роботи та забезпечення вразливої категорії населення соціальними послугами й досі залишається не достатньо вивченою.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз зарубіжного досвіду, який варто враховувати для подальшого вдосконалення інституту соціальних послуг в Україні та важливого аспекту визначення подальших шляхів розвитку надання соціальних послуг та здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які потребують допомоги.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Система соціального захисту сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, виступає одним з інститутів реалізації соціально-економічної політики, мета якої полягає у забезпеченні соціальної стабільності і розвитку суспільства. Для досягнення цієї мети необхідним є наявність дієвого механізму соціального захисту.

Повноцінна та ефективна система соціального захисту забезпечує: гідне соціальне існування особи, повагу до її честі і гідності; всебічний обсяг використання системи соціального простору; обґрунтований та законодавчо закріплений розподіл соціальних послуг, виплат і пільг в межах створеної системи; забезпечення ефективності функціонування закладів соціального захисту.

З метою вирішення поставлених завдань створюється державна система, яка включає законодавче, правове та організаційне забезпечення її існування, систему органів різних рівнів, контроль за їх діяльністю, державне фінансування визначених програм, залучення громадськості до участі у системі соціального захисту громадськості через громадські організації, фонди, неурядові і міжнародні фонди.

Вивчення досвіду зарубіжних країн має для України важливе значення для розбудови власної системи соціального захисту.

На сторінках наукових джерел зазначена проблема ще не отримала цілісного висвітлення. Світовий досвід переконливо свідчить, що налагодженість відносин у соціальній сфері не лише підвищує рівень існування людини в суспільстві, а й багато в чому формує її ставлення до держави та процесів, які в ній відбуваються. Водночас існуючий світовий досвід є важливим чинником, який слід враховувати для подальшого вдосконалення правового регулювання відповідних процесів, що на сьогодні відбуваються в нашій державі. Значною мірою це стосується інституту соціального захисту та надання соціальних послуг, який динамічно розвивається в сучасному світі.

Слід зазначити, що соціальна сфера в окремих країнах має певні особливості надання соціальних послуг не лише з позицій врахування їх кількісних та якісних характеристик, а й з урахуванням ступеня державного регулювання.

Під час аналізу системи і особливостей надання соціальних послуг, зокрема і здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, привертає увагу насамперед досвід розвинених країн, як Франція, Німеччина, Великобританія та Італія, оскільки ці країни не лише входять до тридцяти країн із найвищим рівнем соціального розвитку, а є також європейськими, що важливо враховувати з огляду на посилення євроінтеграційних тенденцій сучасної України. Також у статті наведено аналіз здійснення соціальних послуг в США.

О. Березін, М. Безпарточний та Л. Нікілєва визначили особливості французької системи соціального захисту населення, до яких віднесли розгалужену систему професійно-галузевих схем соціального страхування, розвинену систему родинних виплат, яка стала результатом тривалої еволюції, значну роль додаткових систем соціального захисту, особливо у сфері пенсійного й медичного страхування [2, с. 50—51].

У Франції соціальні послуги надаються за такими напрямками: сфера охорони здоров'я (охорона здоров'я матері й дитини, служби допомоги в хатній роботі, установи для людей з обмеженими можливостями), освіта (соціальне забезпечення в школах: сестри-доглядальниці й няні, соціальні працівники й психологи, соціальні послуги при університетах), правосуддя (служби соціальних послуг та установи для правопорушників, ув'язнених і їх сімей), молодь і спорт (центри дозвілля, літні табори відпочинку тощо), містобудування й муніципалітети, сільськогосподарські кооперативи, а також трудова й професійна підготовка [3, с. 204].

У Франції існує державна програма "Велика сім'я", яка адресована багатодітним сім'ям. Ця програма існує

з 1921 року і в рамках загальної державної політики по стимулюванню народжуваності пропонує багатодітним сім'ям субсидування і пільги. Багатодітним сім'ям надаються податкові пільги [14]. Для дітей до шести років сім'ям надається матеріальна допомога для замовлення послуг вихователя [15].

Отже, у Франції соціальне обслуговування є одним із найперспективніших напрямів соціального захисту населення. У цій країні має місце розгалужена система соціального обслуговування зі значним переліком соціальних послуг, які можуть отримувати громадяни в різних сферах суспільного життя (охорона здоров'я, освіта, правосуддя, спорт, трудова та професійна підготовка).

Варто зазначити, що у Франції врегульовано питання співвідношення ролі держави й недержавних інституцій у наданні соціальних послуг та контролю за їх якістю. Звернувши увагу на досвід Франції, можна побачити, що управління у сфері соціального обслуговування в цій країні здійснюється на загальнодержавному рівні двома міністерствами — Міністерством соціальних відносин і солідарності та Міністерством охорони здоров'я, зі справ сім'ї та інвалідів Франції [24]. Аналізуючи особливості організації надання соціальних послуг у Франції, фахівці підкреслюють, що більшість програм у сфері соціальних послуг координуються з боку кількох міністерств, а також спеціально створених міжміністерських комітетів. На місцевому рівні дії органів самоврядування в регіонах, департаментах і муніципалітетах часто пересікаються й дублюються. Великі підприємства, лікарні та урядові організації мають своїх суб'єктів надання соціальних послуг. Важливу роль у Франції відіграють приватні (некомерційні) організації, які вносять ініціативні ідеї в цій сфері до уряду та управляють наданням соціальних послуг за фінансової підтримки органів держави [3, с. 204—205]. При цьому на сьогодні саме громадські організації є провідними суб'єктами надання соціальних послуг у Франції, а принцип децентралізації є одним із провідних у сфері соціального обслуговування.

У Федеральному законі Німеччини про соціальне страхування від 23 березня 1994 р. міститься перелік соціальних послуг, які надаються в цій країні. Зокрема у параграфі 21 визначено, що до них належать допомога на харчування у вигляді одноразових виплат, ремонт одягу, білизни та взуття, закупівля пального для окремих опалювальних приладів, надання спеціальних освітніх ресурсів для студентів, ремонт побутових приладів, догляд за квартирою [4].

Зауважимо, що, крім вищевказаного закону, нормативну основу надання соціальних послуг у Німеччині складають Федеральний закон про соціальну допомогу, Акт про благополуччя дітей і молоді та Закон про осіб з обмеженими можливостями [5, с. 221].

Враховуючи положення вказаних законодавчих актів, можна визначити такі види соціальних послуг у Німеччині: послуги із соціального страхування (наприклад, у зв'язку з безробіттям, пенсійне й медичне), послуги з надання соціальних допомог (у вигляді виплат для непрацездатних осіб, а також інших громадян, які не мають права на виплати у зв'язку з непрацездатністю, та інших прав на отримання певного доходу), по-

слуги із соціальної підтримки окремих верств населення, зокрема сімей із дітьми, жертв війни, інвалідів та ряду інших категорій громадян [6, с. 509].

Аналізуючи формування систем соціального захисту Німеччини, з'ясовано, що заходи інституту допомоги сім'ям (особам), молоді, дітям здійснюються у Німеччині державні й громадські організації, які тісно співпрацюють на основі принципу субсидіарності, згідно з яким держава виконує лише ті функції, які не можуть взяти на себе громадські організації і які не належать до компетенцій місцевих органів, що надає перевагу недержавним організаціям перед державними [16, с. 212]. У Німеччині до надання соціальних послуг часто залучаються волонтерські організації, які не мають офіційного статусу [5, с. 220].

У параграфі 2 Восьмої книги Соціального Кодексу Німеччини зафіксовано завдання інституту допомоги сім'ям та молоді, які поділяють на "соціальні послуги" та "інші завдання" щодо сприяння молодим людям та їхнім сім'ям. Соціальні послуги носять консультативний характер, їх здійснюють переважно громадські організації, а для об'єктів цих послуг існує право добровільності й вибору [17, с. 72].

Інші завдання інституту допомоги молоді, які передбачають, наприклад, надання притулку неповнолітнім, вилучення їх з сім'ї при загрозі небезпеки, захист прийомних дітей, посередництво в процесі усиновлення тощо, реалізують переважно державні інституції відповідно до обов'язку держави здійснювати нагляд за благом неповнолітніх, також і проти волі батьків. До соціальних послуг інституту допомоги сім'ям та молоді належать: соціальна робота з молоддю, превентивний захист дітей та молодих людей від шкідливого впливу; сприяння вихованню в сім'ї; підтримка дітей у соціальних родинних впродовж дня та в дитячих закладах денного перебування; допомога у вихованні та інші послуги. Ці послуги безпосередньо стосуються сімейного виховання, оскільки Закон про надання допомоги дітям і молоді виходить не лише з традиційного поняття "сім'я", що передбачає одружену пару з дітьми, а розуміє під ним також родини, в яких наявний лише один з батьків або нерідні батьки, прийомна чи патронатна сім'я, не-одружена пара з дітьми, або ж діти, які виховуються близькими родичами [18, с. 71—73].

Головним завданням, окресленим у восьмій книзі Соціального Кодексу Німеччини є підтримка сучасної сім'ї у її виховних функціях, тому сприяння вихованню в сім'ї охоплює цілий спектр послуг інституту допомоги молоді, спрямованих як на батьків, так і молодих людей, що знаходяться в різних життєвих ситуаціях. До них належать: сімейна освіта (готує молодих людей до подружніх відносин та спільного життя з дітьми, до співпраці з дитячим садком, групою продовженого дня, соціальною сім'єю, центром матерів); консультації з загальних питань виховання та розвитку молоді; сімейне дозвілля та відпочинок (особливо у проблемних родинних, при потребі включає патронаж дітей) [19, с. 238].

Ці форми допомоги сім'ї надають переважно громадські організації, а місцеві державні органи допомоги молоді приймають рішення щодо виду та рівня допомоги, несуть фінансову відповідальність за їх здійснення.

З 1993 року консультаційні послуги надаються родинам безкоштовно, на інші послуги встановлюється оплата, від якої сім'ї можуть бути частково або повністю звільнені, якщо це їм не під силу.

До соціальних послуг щодо сприяння у здійсненні соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, належать також: фахові консультації з усіх питань подружніх відносин та сімейного співжиття, особливо у конфліктних чи кризових ситуаціях; підтримка батьків-одиноків; допомога при народженні позашлюбних дітей; консультування та підтримка щодо налагодження контактів дитини з обома батьками й іншими членами родини; забезпечення, при потребі, матерів-одиноків, що виховують дитину до шести років, місцем у так званих закладах матері та дитини (форма спільного проживання під наглядом); патронаж та надання допомоги дитині в скрутному становищі [18, с. 78—80].

На відміну від усіх інших послуг восьмої книги Соціального Кодексу Німеччини допомога сім'ям (особам), що опинилися в складних життєвих обставинах, характеризується особливими передумовами. Ці соціальні послуги згідно з § 27 надаються лише тоді, коли "не забезпечується виховання, що відповідає благах дитини чи молодшої людини", тобто недостатньо наявних соціалізуючих умов, щоб гарантувати належний розвиток неповнолітнього. Допомога у вирішенні проблем сім'ї, передбачає кваліфіковану підтримку сімей та її окремих членів у складних життєвих ситуаціях. Доступ до цих послуг здійснюється, як правило, через Загальну соціальну службу Відомств у справах молоді, яка сама пропонує певний вид допомоги у вирішенні складних життєвих обставин. Проте часто й інші фахівці (вихователі, вчителі, лікарі, співробітники соціальних служб) рекомендують батькам звернутись у Відомство за допомогою. До процесу консультування з питань подолання кризових ситуацій існує вільний доступ, що відповідає превентивній орієнтації Закону про надання допомоги дітям і молоді. Метою та змістом цих соціально-педагогічних послуг є сприяння процесу соціалізації неповнолітніх шляхом консультування батьків, для того щоб вони могли виховати своїх дітей "відповідальними особистостями, здатними до життя в суспільстві".

Відповідно до цих принципів законне право на допомогу мають особи, що опікуються неповнолітніми. Влаштування дитини поза межами сім'ї вважається також послугою для батьків, яка повинна їм допомогти краще виконувати їхні соціальні завдання. Проте часто через проблемну ситуацію в родині перш за все страждають неповнолітні, вона веде до обмеження, чи навіть загрожує їхньому розвитку. У таких випадках інтереси неповнолітнього захищає опікун, призначений сімейним судом, оскільки одним із головних завдань Відомства у справах молоді є невідкладне надання опіки чи захисту дітям, котрим загрожує небезпека, навіть якщо це відбувається проти волі сім'ї [20, с. 571].

Усі соціальні послуги є добровільними та передбачають активну співпрацю адресатів. Необхідність цієї співпраці зумовлена тим, що головною метою даних послуг є надання можливості батькам та дітям самостійно знаходити правильні рішення й без сторонньої допомоги влаштовувати власне життя. Кожен вид до-

помоги має свій окремий фаховий профіль і спрямований, на конкретну сімейну чи індивідуальну проблемну ситуацію. Ці послуги є взаємодоповнюючими та взаємозв'язаними, між ними не існує ієрархічних відносин.

Проаналізувавши загальні тенденції надання соціальних послуг сім'ї у Німеччині можна виокремити види допомоги, а саме: амбулаторні, частково стаціонарні та стаціонарні.

Амбулаторні види допомоги, які надаються батькам чи самим неповнолітнім, передбачають залишення дитини в її сімейному оточенні. Вони спрямовані на його покращення за допомогою консультацій, конкретної підтримки, терапевтичної та групової роботи таким чином, щоб родина була в змозі самостійно забезпечувати благо своїх дітей. До амбулаторних видів допомоги належать: консультування; надається консультаційними пунктами у випадку кризи сімейних відносин та при необхідності розв'язання складних життєвих обставин, як правило, у формі бесіди, робота проводиться з батьками, з цілою сім'єю та з окремими її членами; соціальна робота в групі — особливий вид допомоги у формі засідань, соціальних тренувальних курсів, проведення тренінгів тощо; активна допомога неповнолітнім у подоланні їхніх проблем розвитку та сприяння їхньому становленню з залученням соціального оточення і збереженням контактів з сім'єю; соціальна допомога сім'ї — інтенсивна консультативна допомога для самопомоги у різних сферах щоденного життя, що надається батькам, але спрямована на родину загалом, здійснюється безпосередньо в сімейному середовищі, носить системний характер; передбачена для кризових сімей, які за період фахового супроводу повинні навчитись самостійно вирішувати повсякденні проблеми, розв'язувати конфлікти та долати складні ситуації (планується, як правило, на довший термін) [20, с. 572—578].

При наданні частково стаціонарних видів допомоги дитина чи молода людина також залишається в сім'ї, у своєму звичному оточенні. Підтримка здійснюється через роботу з батьками й контакт зі школою, в якій навчається дитина. Одночасно неповнолітні впродовж дня отримують інтенсивну опіку в одному із закладів інституту допомоги молоді. Частково стаціонарним видом допомоги є виховання у денній групі, її різновидом може бути виховання у соціальній сім'ї, де дитина перебуває впродовж дня. Цей вид допомоги спрямований переважно на дітей шкільного віку і передбачає поряд із соціальною груповою роботою індивідуальний патронаж. Водночас фахівці проводять активну роботу і з батьками. Такий вид соціальних послуг, відкриває можливість інтенсивного догляду й підтримки неповнолітніх та компенсації сімейно зумовлених дефіцитів соціалізації без вилучення дитини зі звичного середовища, що сприяє кращій інтеграції її у це середовище. Часто денна група виконує роль проміжного етапу перед влаштуванням неповнолітнього у заклад інтернатного типу чи наданням соціальної допомоги сім'ї. Якщо ж перебування дитини у денній групі не веде до покращення ситуації в родині, залучають інші сімейнозорієнтовані форми допомоги у вихованні [20, с. 579].

У випадку, коли дитина чи молода людина потребує допомоги поза сімейним оточенням, їй надають один із стаціонарних видів допомоги, тобто влаштовують у

прийомну сім'ю, дитячий будинок чи інший заклад інтернатного типу, де вона тимчасово, або на тривалий період отримує альтернативне соціалізуюче середовище, захист та сприятливі умови розвитку. Сьогодні виховання в дитячих будинках більш зорієнтоване на потреби вихованців і здійснюється в різних формах, наприклад, невеликі групи спільного проживання, які інтегруються в тому районі міста, звідки походять неповнолітні, сімейні групи, житло з наданням побутових та терапевтичних послуг, будинки для дівчат, що знаходяться у критичній ситуації тощо.

Стаціонарні види допомоги, коли сім'я (особа) перебуває у складних життєвих обставинах, надають, зазвичай, лише тоді, коли інші заходи у межах родини не привели до бажаних змін. Незважаючи на те, що при такому виді послуг дітей вилучають з сім'ї, з батьками проводять інтенсивну соціальну роботу, оскільки метою допомоги є повернення дітей у біологічну сім'ю, або підготовка молодих людей до самостійного життя. При влаштуванні дитини в притулок складається детальний індивідуальний план її виховання, який обов'язково погоджується з батьками. У випадку прийомної сім'ї, соціальну роботу проводять як з прийомними, так і з біологічними батьками. Навіть якщо неповнолітні не можуть повернутися до своєї родини, вони мають право на спілкування з рідними. Тому робота з батьками на користь дітей та молоді є важливою складовою соціальної діяльності в межах допомоги виходу із складної ситуації.

Інтенсивне соціальне обслуговування окремих випадків було введено у восьму книгу Соціального Кодексу Німеччини з метою підтримки тих клієнтів, яким вже недоступні інші види допомоги, або які знаходяться в особливо загрозливій ситуації (як альтернатива до влаштування у заклади закритого типу) [20, с. 578].

Стаціонарні види допомоги сьогодні не рідко стікуються, або організаційно пов'язані з частково стаціонарними і навіть з амбулаторними. Останнім часом практикуються такі нові соціальні послуги, як "стаціонарна допомога сім'ї", яка передбачає влаштування цілої родини у форму спільного проживання під наглядом та інтенсивну роботу з нею в новому соціальному середовищі; "інтегративна допомога сім'ї", що поєднує амбулаторний та короткотривалий стаціонарний види допомоги. Все більшого поширення набуває телефонна допомога у випадку кризи, як, наприклад, телефон довіри, прийомні сім'ї, готові взяти дітей при першій необхідності, пункти надання захисту та виховання, кризові установи тощо [21, с. 488].

Як свідчить аналіз науково-фахових джерел і практичного досвіду, у Німеччині застосовують такі альтернативні форми соціальної допомоги сім'ї: системно обґрунтоване консультування родин, що мають декілька проблем; пошукова сімейна терапія; менеджмент активізації сім'ї (концентрується на кризовій ситуації сім'ї, якій загрожує переміщення зі звичного оточення в чуже, незвичне середовище); "сім'я в центрі уваги" (поєднує коротко- та довготривалі види допомоги). Поруч з цією професійною допомогою в Німеччині існує також так зване "шефство над сім'ями", яке здійснюється громадськими організаціями, церковними громадами, волонтерами в межах "Регіональних союзів для родини";

завданням яких є повсякденна підтримка сімей та превентивна робота з ними [22, с. 603].

У Великобританії важливу роль у регулюванні питань соціального обслуговування громадян відіграють відповідні принципи. Так, до принципів надання соціальних послуг віднесено такі: повна автономність і децентралізація суб'єктів надання соціальних послуг, соціальна інтеграція, розробка соціальних послуг на місцях для задоволення конкретних потреб, відповідальність органів місцевого самоврядування за якість наданих послуг [7, с. 21—22].

Як зазначають фахівці, у цій країні послуги із соціального забезпечення покликані сприяти соціальній інтеграції шляхом надання людям підтримки, щоб вони могли більш незалежно жити в суспільстві. Широкий спектр послуг із захисту дітей, соціальна робота, догляд за дітьми дошкільного віку та інші послуги надають захист і запобігають загрозам для вразливого населення [7, с. 77]. При цьому важливо, що у Великобританії визначення потреб населення в тих або інших соціальних послугах, особливостей їх надання та нормативного закріплення, контролю за їх якістю відбувається на місцевому рівні, що значною мірою сприяє врахуванню реальних потреб суспільства під час здійснення нормотворчості у вказаній сфері.

Велика увага у Великобританії приділяється питанням догляду вдома. Уперше ці питання були врегульовані в 1995 р. в Законі про догляд [8]. У Стратегії виховання від 1999 р. було закріплено засади виховання та догляду за громадянами, у тому числі й вдома [9]. У Законі про вихователів та інвалідів від 2000 р. передбачена можливість додаткового соціального обслуговування від приватних осіб за плату [10]. Вказаними законами визначено особливості соціального обслуговування на дому. Зокрема у них містяться цікаві положення, що в разі, якщо батьки виховують дитину-інваліда, вони мають право на користування послугами вихователів вдома на пільгових умовах. При цьому часткова компенсація таких витрат здійснюється за кошти органів місцевого самоврядування. Передбачено також, що дітям-інвалідам у віці 16—17 років можуть здійснюватися одноразові виплати для продовження навчання у вищих навчальних закладах.

Таким чином, у Великобританії надзвичайно пильна увага приділяється питанням соціального захисту, у тому числі й обслуговування дітей-інвалідів. При цьому значну роль відіграють державні органи, що хоч і не відповідає тенденції більшості країн щодо посилення ролі громадських організацій у соціальному обслуговуванні громадян, однак забезпечує досить високу якість соціальних послуг, контроль за такою якістю, а головне — їх належне та своєчасне фінансування.

У Великобританії контроль за наданням соціальних послуг насамперед здійснюється Національною комісією зі стандартів соціального обслуговування, яка відповідає за реєстрацію й контроль за такими організаціями: установами, що здійснюють догляд із проживанням (установи для людей похилого віку, дітей і людей з обмеженими можливостями); організаціями, що здійснюють догляд за місцем проживання; центрами охорони сім'ї з можливістю проживання; добровільними організаціями, що надають юридичні, інформаційні

та інші послуги з усиновлення дітей; незалежними патронатними установами [7, с. 82]. Досить специфічним інститутом контролю у Великобританії виступає оцінка ефективності діяльності надавачів соціальних послуг. Суть подібної оцінки зводиться до такого — вона здійснюється за 50 показниками, які об'єднані в п'ять розділів: завдання; витрати й ефективність; ефективність надання послуг і результати; якість послуг для користувачів і для тих, хто надає підтримку; справедливий доступ [7, с. 81—82]. Такий підхід, як видається, значною мірою сприяє реалізації принципу відкритості та гласності під час функціонування надавачів соціальних послуг, а тому дозволяє об'єктивно оцінити їх можливості щодо надання соціальних послуг, результативність їх діяльності та на цій основі сформувати уявлення про їх професійність і якість відповідного обслуговування. Це важливо також із точки зору повного та всебічного інформаційного забезпечення споживачів соціальних послуг, щоб вони могли прийняти найбільш прийнятне для себе рішення з приводу звернення до тих або інших суб'єктів надання соціальних послуг.

Діюче законодавство Італії гарантує окремим категоріям громадян та їх сім'ям забезпечення комплексної системи заходів соціального захисту й соціальних послуг, передбачає проведення універсальної політики щодо підтримки осіб у складному становищі шляхом надання ефективних і високоякісних послуг, які сприяють покращенню якості життя, забезпеченню рівних можливостей, недопущенню дискримінації й зведенню громадянських прав, попередженню, усуненню та зведенню до мінімуму соціального відчуження [11, с. 91].

Законодавчу основу регулювання цієї сфери суспільного життя складають статті 2, 3, 38 Конституції Італії [12] та Закон Італії № 328 від 8 листопада 2000 р. "Про реалізацію комплексної системи заходів соціального захисту та соціальних послуг" [13]. Цікаво, що в статті 3 вказаного закону звертається увага на дотримання принципу гендерної рівності під час надання соціальних послуг. А в статті 16 згадуються такі види соціальних послуг: надання допомоги з догляду та інших видів допомог на підтримку материнства та відповідального батьківства; навчальні й інформаційні послуги для підтримки батьків, у тому числі шляхом заохочення взаємодопомоги серед сімей; надання допомоги й підтримки на дому, особливо для сімей, які беруть на себе зобов'язання щодо прийому, догляду за людьми з фізичними, розумовими та сенсорними відхиленнями, прийомних дітей, людей похилого віку; послуги для прийомної сім'ї у вигляді кваліфікованої допомоги з виховання й освіти дітей. Вказані послуги визнані в якості пріоритетних.

Система соціального захисту сім'ї в США є складною і досить різноманітною, її відмінною рисою є децентралізація. Єдиної загальнонаціональної централізованої системи соціального забезпечення у США не існує. Вона утворюється з різного роду програм, регламентованих або федеральними органами, або законодавством штату, або їх спільними зусиллями. Окремі програми приймаються органами місцевої влади. Державна система соціального забезпечення чітко підрозділяється на два напрями: соціальне страхування і соціальна допомога. Різниця їх між собою використання

різних джерел фінансування, зокрема державна допомога сплачується виключно з бюджетних коштів: федерального бюджету, бюджетів штатів або місцевих органів влади. Ця система, якою передбачалося створення структур для допомоги бідним отримала розвиток, починаючи з 60-х років XX ст.

Сьогодні в США існує понад декілька значних і понад 70 обмежених державних програм допомоги. Головними серед них є — програма забезпечення гарантованого доходу, програма допомоги сім'ям з дітьми (ПФДС), продовольча програма, програма житлових субсидій і програма медичної допомоги (Медикейд).

Що відрізняє США від інших країн, так це надзвичайно велика кількість приватних (комерційних) соціальних організацій. Вони фінансуються як за рахунок благодійних внесків, надходжень як від приватних осіб, так і урядових асигнувань на окремі програми. Ці організації відрізняються не тільки характером своєї діяльності, специфікою послуг, але й масштабом дій в межах громади, регіону і країни. Основною ланкою в цій системі виступають так звані соціальні агентства.

До таких організацій в США відносяться такі. Американська служба сім'ї (Family Service America). Це агентство забезпечує громадські зв'язки і освітні програми, виступає спонсором досліджень і публікацій в галузі соціальної роботи з сім'ями, бере участь у формуванні державної і надає рекомендації законодавчим органам про потреби американських сімей. Місцеві підрозділи забезпечують сімейну і шлюбну терапію (особливо для молодих сімей), розробляють навчальні програми, надають соціальні послуги громадам.

Організація з надання послуг сім'ям (Family Service Organization), першочерговим завданням якої є надання послуг сім'ї, особливо молодим та багатодітним сім'ям.

Лютеранська соціальна служба представляє собою мережу агентств, які надають головним чином допомогу дітям і людям похилого віку. В систему соціального захисту дітей та молоді входять й так звані неприбуткові організації. Типовим прикладом такої організації є, наприклад, Американський Червоний Хрест. Не дивлячись на те, що її щорічний бюджет складає декілька сотень мільярдів, доходи організації не підлягають оподаткуванню, тому що весь отриманий прибуток направляється на розширення благодійної діяльності. До сфери діяльності подібних структур відносять систему соціального обслуговування (доставка продуктів, дружні візити і консультації сімей, які опинилися у тяжких умовах) [23].

ВИСНОВКИ

Основними тенденціями, які властиві адміністративно-правовому регулюванню соціального обслуговування в зарубіжних країнах, є постійне розширення спектра соціальних послуг; приділення особливої уваги соціальному обслуговуванню дітей, особливо дітей-інвалідів та дітей, позбавлених батьківського піклування; звільнення центральних державних органів від багатьох соціальних функцій та їх перенесення на місцеві органи самоврядування; активна взаємодія з громадськими організаціями; рівний розвиток суб'єктів надання соціальних послуг різних форм власності; посилення

гарантування прав громадян у сфері соціального обслуговування з боку держави, зокрема, шляхом здійснення контрольної діяльності.

Зазначемо, що зарубіжний досвід таких країн, як Франція, Німеччина, Великобританія, Італія та США переконливо свідчить про те, що соціальна сфера є одним із пріоритетних напрямів державної політики, важливим проявом якої виступає надання сім'ям (особам), які перебувають у складних життєвих обставинах, ряду соціальних послуг.

Вважаємо, що подальше вдосконалення інституту соціальних послуг в Україні насамперед слід пов'язувати з відпрацюванням дієвих та ефективних механізмів надання соціальних послуг з урахуванням особливостей суб'єктів їх отримання. Необхідно вдосконалювати механізми здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах.

Оскільки система соціального захисту України потребує поглибленого наукового аналізу з позицій виявлення нових шляхів і напрямів її удосконалення, доцільно слідувати загальноєвропейській тенденції, коли держави сприяють активізації діяльності громадських організацій у цій сфері. При цьому у нормативно-правовому полі передбачити чітке визначення правових засад взаємодії державних і недержавних інституцій у сфері надання соціальних послуг, координації їх діяльності, правовий статус громадських об'єднань та їх представників, які здійснюють діяльність із надання соціальних послуг.

Перспективою подальших розвідок порушеної проблематики є, на наш погляд, аналіз проблемних питань державного регулювання здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах.

Література:

1. Капська А.Й., Олексюк Н.С., Калаур С.М., Фалинська З.З. Соціально-педагогічна робота з проблемними сім'ями: посібник. Тернопіль: Астон, 2010. 304 с.
2. Березін О.В., Безпарточний М.Г., Нікілева Л.О. Механізми формування та методологія розвитку закладів і підприємств соціального обслуговування. Полтава: Інтер Графіка, 2013. — 210 с.
3. Анселен Ж. Франція: социальные услуги / Социальная работа в Украине: теория и практика. — 2013. — № 1—2. С. 204—219.
4. Bundessozialhilfegesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 23. März 1994 (BGBl. I S. 646, 2975), zuletzt geändert durch Art. 4 des Gesetzes zur Familienförderung vom 22. Dezember 1999 (BGBl. I S. 2552). URL: <http://www.gesetzesweb.de/BSHG.html>
5. Боде И. Германия: социальные услуги // Социальная работа в Украине: теория и практика. — 2013. — № 1—2. — С. 220—226.
6. Германия. Вызовы XXI века / отв. ред.: В.Б. Белов // Весь мир. 2009.
7. Положительный опыт предоставления социальных услуг в странах Юго-Восточной Европы. Субрегиональное бюро МОТ в Москве. URL: http://www.ilo.org/public/russian/region/europro/moscow/info/publ/rus_socserv_delivery_part.pdf

8. Carers (Recognition and Services) Act 1995. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/12/contents>

9. National Carers' Strategy. URL: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+www.dh.gov.uk/en/SocialCare/Deliveringadultsocialcare/Carers/NewDealforCarers/index.ht>

10. Carers and Disabled Children Act 2000. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Carers_and_Disabled_Children_Act_2000

11. Хомченко О. Е. Реализация комплексной системы мер социальной защиты и социальных услуг в Италии. Вестник РУДН. Серия "Юридические науки". — 2013. — № 1. — С. 91—100.

12. La Costituzione della Repubblica Italiana del 22.12.1947 / Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana. 1947. № 298. URL: <http://www.quirinale.it/qnrnw/statico/costituzione/pdf/costituzione.pdf>

13. Legge del 08.11.2000 № 328 "Legge quadro per la realizzazione del sistema integrato di interventi e servizi sociali" / Gazzetta Ufficiale. 2000. № 265. URL: <http://www.camera.it/parlam/leggi/00328l.htm>

14. Кашуба М.С. Некоторые проблемы современных брачно-семейных отношений в странах Европы. Белград: Этнографический институт САНУ, 1997. — 8 с.

15. Про становище багатодітних сімей у країнах ЄС. URL: <http://bukviche.com/pro-stanovyche-bahatoditnych-simej>

16. Weigel, H. G. Dritter Sektor // Wörterbuch Soziale Arbeit / Kreft/Mielenz. Weinheim/München: Juventa Verlag, 2008. — S. 211—213.

17. Jordan E. Kinder — und Jugendhilfe: Einführung in Geschichte und Handlungsfelder, Organisationsformen und gesellschaftliche Problemlagen / E. Jordan. — Weinheim/München: Juventa Verlag, 2005. 344 S.

18. Bundesministerium für Familien, Senioren, Frauen und Jugend. Kinder — und Jugendhilfe. Aches Buch Sozialgesetz Buch. Berlin, 2009. 139 S. URL: http://www.bmfsfj.de/RedaktionBMFSFJ/Broschuerenstelle/PdfAnlagen/Kinder_20und_20Jugendhilfegesetz_20_20SGB_20VIII,property=pdf,bereich=bmfsfj,sprache=de,rwb=true.pdf

19. Schleicher, H. Familie und Recht: Kindschaftsrecht, Jugendhilferecht, Jugendstrafrecht, Ehe und Scheidungsrecht / Hans Schleicher. Köln: Fortis Verlag, 2003. — 459 с.

20. Seithe, M. Hilfen zur Erziehung // Handbuch Familie / Ecarius, J. Weinheim: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007. — S. 568—592.

21. Galuske, M. Müller, C.W. Handlungsformen in der Sozialen Arbeit. Geschichte und Entwicklung // Grundriss soziale Arbeit: ein einführendes Handbuch / Thole, W. Wiesbaden: VS Verlag 2005, S. 485—508.

22. Schattner, H. Sozialpädagogische Familienhilfe // Handbuch Familie / Ecarius, J. — Weinheim: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007. — S. 593—613.

23. Войтенкова Г.Ф., Лебедева Е.Г. Социальная поддержка семей с детьми в США. Народонаселение. 2007. № 4. — С. 94—106.

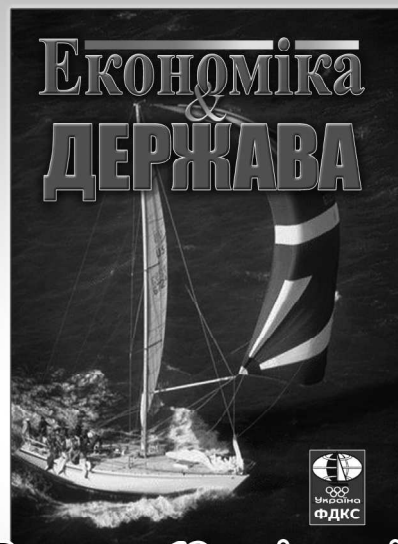
24. Portail de gouvernement. URL: <http://www.gouvernement.fr>

References:

1. Kapska, A.Y. Oleksyuk, N.S. Kalaur, S.M. and Falinskaya, Z.Z. (2010), "Socio-pedagogical work with problem families" [posibny'k], 304 p. Ternopil, Ukraine.
2. Berezin, O.V. Bezparkotny, M.G. and Nikileva L.O. "Mechanisms of formation and methodology of development of institutions and enterprises of social services" (2013), 210 p. Poltava, Ukraine.
3. Anselin, J. (2013), "France: social services", vol. 1-2, pp. 204-219. Kyiv, Ukraine.
4. Bundessozialhilfegesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 23 März 1994 (BGBl. I S. 646, 2975), zuletzt geändert durch Art. 4 des Gesetzes zur Familienförderung vom 22. Dezember 1999 (BGBl. I S. 2552), available at: <http://www.gesetzesweb.de/BSHG.html> (Accessed 22 August 2018).
5. Bode, I. (2013), "Germany: social services", vol. 1-2, pp. 220—226. Kyiv, Ukraine.
6. Belov, V.B. (2009), "Germany. Challenges of the XXI century". Kyiv, Ukraine.
7. Positive experience in the provision of social services in the countries of South-Eastern Europe. ILO Subregional Office in Moscow, available at: http://www.ilo.org/public/russian/region/eurpro/moscow/info/publ/rus_socserv_delivery_part.pdf (Accessed 22 August 2018).
8. Carers (Recognition and Services) Act 1995, available at: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/12/contents> (Accessed 22 August 2018).
9. National Carers' Strategy, available at: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+www.dh.gov.uk/en/SocialCare/Deliveringadultsocialcare/Carers/NewDealforCarers/index.ht> (Accessed 22 August 2018).
10. Carers and Disabled Children Act 2000, available at: http://en.wikipedia.org/wiki/Carers_and_Disabled_Children_Act_2000 (Accessed 22 August 2018).
11. Khomchenko, O.E. (2013), "The implementation of an integrated system of social protection and social services in Italy", vol. 1, pp. 91-100. Moscow, Russia.
12. La Costituzione della Repubblica Italiana del (1947), available at: <http://www.quirinale.it/qnrw/statico/costituzione/pdf/costituzione.pdf> (Accessed 23 August 2018).
13. Legge quadro per l'attuazione del sistema integrato di interventi e servizi sociali (2000), available at: <http://www.camera.it/parlam/leggi/003281.htm> (Accessed 23 August 2018).
14. Kashuba, M.S. (1997), "Some Problems of Modern Marriage and Family Relations in European Countries". Belgrade, Serbia.
15. On the situation of large families in EU countries, available at: <http://bukviche.com/pro-stanovychebahatoditnych-simej> (Accessed 23 August 2018).
16. Weigel, H.G. Dritter Sektor // Worterbuch Soziale Arbeit / Kreft/Mielenz. Weinheim/München: Juventa Verlag, 2008. S. 211—213.
17. Jordan, E. "Kinder — und Jugendhilfe: Einführung in Geschichte und Handlungsfelder, Organisationsformen und gesellschaftliche Problemlagen". Weinheim/München: Juventa Verlag, 2005. 344 S.
18. Bundesministerium für Familien, Senioren, Frauen und Jugend. Kinder — und Jugendhilfe. Achtes Buch Sozialgesetz Buch. Berlin, 2009. 139 S, available at: http://www.bmfsfj.de/RedaktionBMFSFJ/Broschuerenstelle/PdfAnlagen/Kinder_20und_20Jugendhilfegesetz_20_20SGB_20VIII,property=pdf,bereich=bmfsfj,sprache=de,rwb=true.pdf (Accessed 23 August 2018).
19. Schleicher, H. "Familie und Recht: Kindschaftsrecht, Jugendhilferecht, Jugendschtrafrecht, Ehe und Scheidungsrecht" / Hans Schleicher. Köln: FortisVerlag, 2003. 459 S.
20. Seithe, M. Hilfen zur Erziehung // Handbuch Familie / Ecarius, J. Weinheim: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007. S. 568—592.
21. Galuske, M. Müller, C.W. Handlungsformen in der Sozialen Arbeit. Geschichte und Entwicklung // Grundriss soziale Arbeit: ein einführendes Handbuch / Thole, W. Wiesbaden: VS Verlag 2005, S. 485—508.
22. Schattner, H. Sozialpädagogische Familienhilfe // Handbuch Familie / Ecarius, J. — Weinheim: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007. S. 593—613.
23. Voitenkova, G.F. and Lebedeva, E.G. (2007), "Social support for families with children in the United States", vol. 4, pp. 94—106. Moscow, Russia.
24. Portail de gouvernement. available at: <http://www.gouvernement.fr> (Accessed 23 August 2018).

Стаття надійшла до редакції 25.08.2018 р.

**Науково-практичний журнал
«ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»**

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових

видань України з ЕКОНОМІКИ

www.economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73

Передплатний індекс: 01751